

**TURAN OFLAZOĞLU'NUN "İKTİDAR
ÜÇLEMESİ" ÜZERİNE BİR İNCELEME**
A Study On "İktidar Üçlemesi" By Turan Oflazoğlu

Murat KACIROĞLU*

ÖZET

Turan Oflazoğlu'nun "İktidar Üçlemesi" başlığı altında yayımladığı üç oyununda 1623- 1651 yılları arasında Osmanlı sarayında yaşanan iktidar mücadeleleri anlatılmaktadır. Tarihî dram özelliği gösteren bu oyunlarda kişiler hem beşeri, hem de evrensel boyutta ele alınırlar. Yazar, tarihî birer şahsiyet olan IV. Murat'ı, Sultan İbrahim'i ve Kösem Sultan'ı dönemin havasına uygun olarak canlandırır. Üç oyunun da yapısı, iktidar çatışması üzerinde şekillenir.

Anahtar Kelimeler: IV. Murat, Sultan İbrahim, Kösem Sultan, iktidar, saray, taht

ABSTRACT

Power struggles in Ottoman Palace between 1623 and 1651 are told in Turan Oflazoğlu's three plays called "İktidar Üçlemesi". In these plays having a character of historical drama, persons are studied in point of both humanly and universal dimensions. In a parallel approach with the atmosphere of the period, the writer dramatizes Murat IV, Sultan İbrahim and Kösem Sultan each as a historical personality. The plot of all these three plays is based on power conflict.

Keywords: Murat IV, Sultan İbrahim, Kösem Sultan, power, palace, throne...

* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

1. GİRİŞ

Turan Oflazoğlu'nun "İktidar Üçlemesi" başlığı altında yayımladığı ve tarihî dram özelliği taşıyan IV. Murat, Deli İbrahim ve Kösem Sultan, 1623- 1651 yılları arasında saray içinde yaşanan olayların anlatıldığı oyunlar olarak dikkati çekmektedir. "Osmanlı devletinin tam bir çöküş manzarası gösterdiği, ayağın baş olmak istediği, sorumsuzların devlet işlerinden sorumlu kişileri idareye kalkıştığı bu karmakarışık günlerin talihsiz hükümdarlarının trajedileri, bu eserlerde işlenmiştir."¹ Oyunların yazılış sırası Deli İbrahim, IV. Murat ve Kösem Sultan olmasına rağmen işlediği tarihsel dönemin kronolojisine uygun olarak IV. Murat, Deli İbrahim ve Kösem Sultan şeklinde sıralanması gerekmektedir. Üçlemenin ilk oyunu olan IV. Murat 1970'de, ikinci oyunu Deli İbrahim 1967'de ve son oyun olan Kösem Sultan 1980'de yayımlanır.² Yazar, oyunları yazarken anlattığı olay ve kahramanların tarihî kronolojisini gözetmemiş, bir oyun diğer bir oyunun yazılmasına neden olmuştur. Biz bu yazımızda bu üçlemeyi oluşturan oyunların hem yapısal özelliklerini hem de oyunun karakterlerini incelemeye çalışacağız. Ayrıca incelemede, hem yazarın tarihî şahsiyetleri, birey olarak ele alma yönündeki çabasını ele almaya çalışacağız, hem de oyunların olay örgülerini belirleyerek yapıyı şekillendiren ve ona yön veren unsurları ortaya koyup, oyunların benzeşen ve farklılaşan taraflarını tespit edeceğiz.

Turan Oflazoğlu, 1967'den sonra yazmaya başladığı tarihî oyunlarında, tarihe trajik bir bakış açısıyla yaklaşır. Tarih ve tiyatroyu kendi şartları içinde birleştiren yazara göre, tarihin incelediği olaylar, kişiler, kurumlar belli bir yere, belli bir zaman ait olmakla sınırlıdır. Oysa tiyatro sanatında, olayın geçtiği yer belirtilse de, hayalî bir yerdir, varsayılan bir yerdir orası; oyundaki kişilerse, sanatın kişileridirler; tarihin sınırlı gerçekleri, evrensel insan gerçeğine açılmak için araç olarak kullanılmıştır.³ Oflazoğlu, aynı yazıda tarih ve tiyatro arasındaki farklılıkları şöyle dile getirir: "Tarihte olaylar olup bitmiş, kilitlenmiştir, geçmiştedir. Tarihçi, kişilerini konuştururken, gerçekte nasıl konuştularsa öyle konuşturur; örneğin Sultan Mehmet, Bizans elçisine 'Benim yapacaklarım atalarımın hayalinden bile geçmeyen şeylerdir' demişse, kullandığı belgede böyle yazılıysa, onları olduğu gibi kullanmak zorundadır tarihçi. Tiyatroda ise, Fatih de,

¹ İnci Enginün "Turan Oflazoğlu ve Halk Kültürü", Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, Dergâh Yayınları, İstanbul 1991, s. 360

² Biz bu incelemede oyunların aşağıdaki baskılarını esas aldık.

IV. Murat, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, 170 sayfa.

Deli İbrahim, Adam Yayınları, İstanbul, 1983, 134 sayfa.

Kösem Sultan, Adam Yayınları, İstanbul, 1982, 131 sayfa.

³ Turan Oflazoğlu, "Tarih ve Tiyatro", Türk Dili, Sayı 397, Ocak 1985, s. 3

oyunun öbür kişileri de hep yazarın diliyle konuşurlar ve olay hep şimdi geçer, yüzyıllar öncesinin bir olayı bu an olmaktadır; çünkü, kilit açılmış, aralanan kapıdan sonsuzluğa, sonsuzluğa, zaman ve mekân üstü, âdeta büyülü bir dünyaya geçilmiştir; tarihin nesnel dünyası değil, sanatçının özel dünyasıdır bu; özeldir, ama gerçekten başarılıysa, tarihin dünyasından daha evrenseldir, insanları daha bir toplayıcıdır, insan gerçeğini daha bir kurtarıcı.”⁴ Tarihin de tiyatronun da gerçeğin peşinde olduğunu söyleyen Oflazoğlu, tarihin bilimsel gerçekliği, tiyatronun ise, estetik gerçekliği yansıttığını ifade eder. Oyun yazarının dikkat etmesi gereken en önemli şeyin dramatik güzelliğin oluşması için var olan unsurları iyi bir şekilde bir araya getirmesi olduğunu belirten yazara göre, tarihçiyle tiyatro yazarı aynı malzemeyi farklı biçimlerde ele alırlar. Tiyatro yazarı, varsayımlardan hareket ederken, tarihçi gerçek durumları kullanır. Bütün bu düşüncelerini tarihî dramlarında başarılı bir şekilde uygulayan Oflazoğlu, bir gerçekler sahnesi olan tarihten seçtiği olay ve kişileri anlatırken bunların gerçek yüzlerini, insanî taraflarını ortaya koyar.

2. OLAY ÖRGÜSÜ

Oyunların üçünde de olay örgüsü iktidar çatışması etrafında şekillenir. İki karşıt gücün iktidar ve taht etrafındaki mücadelesi şeklinde özetleyebileceğimiz bu yapı içinde, olay örgüsü iktidar hırsı, kişilerin iç çatışmaları gibi unsurların belirlediği sebep- sonuç ilişkisi çerçevesinde gelişir. Yazar, olay örgüsü içerisinde, Halk ve divan şiirinin kişi ve unsurlarına da yer vererek oyunları yaşanan tarihsel döneme yaklaştırma istediğini ortaya koymuştur.

2.1 IV. Murat

Üçlemenin ilk oyunu olan IV. Murat, 3 perdeden oluşmaktadır, 1. perde 4, 2. perde 7, 3. perde ise 5 sahneye ayrılmıştır. Oyun, daha on bir yaşında tahta çıkan IV. Murat’ın hem saray içinde hem de sarayın dışında toplum kesimleriyle yaptığı mücadeleleri anlatmaktadır.⁵ Oyundaki karşıt güçler, IV. Murat ve Kösem Sultan’dır. Oyunun yapısı hem IV. Murat’ın kendi ‘ben’ini bulma yolundaki yolculuğu, hem de annesiyle olan güç mücadelesi üzerine kurulmuştur. Onun karşılaştığı olaylar ve kişiler, benliğini bulma yolunda birer aşama görevi görmektedirler. Her olumsuz durum onu daha olgun bir insan haline dönüştürür. Pasiflikten aktifliğe, darlıktan genişliğe, karanlıktan aydınlığa doğru sürekli

⁴ Turan Oflazoğlu, a.g.m, s. 7

⁵ IV. Murad tahta çıktığında henüz 11 yaşındadır. 21 yaşına gelene kadar annesi Kösem Sultan’ın etkisi altındadır. Bundan sonra iktidarı eline alır. 1623- 1640 yılları arasında tahta kalmıştır. (daha geniş bilgi için bakınız. Osmanlı Tarih Lûgati, Mithat Sertoğlu, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986, s. 257)

gelişen kişiliği ve macerası, oyunun sonunda hem kendi hatası, hem de Kösem Sultan gibi bir annenin oğlu olması yüzünden tekrar başladığı noktaya gider.

Sultan Murat'ın çevresine ve yaşanan olaylara karşı pasiflikten aktifliğe; durağanlıktan aksiyona geçişinin de ilk basamağının yaşandığı olay, halkın içinde bulunduğu zor durumu da ortaya koyar. Padişahı elindeki hançerle öldürmek için harekete geçen bir kadının bu teşebbüsünden son anda kurtulan Sultan Murat, bunu niçin yaptığını sorunca kadının verdiği cevap, ondaki uyanışın ilk kıvılcımı olacaktır. Kadın, Sultan Murat'a emanet edilen namusunun yeterince korunamamasından bu hareketi yaptığını söyler; çünkü evini basan eşkiyalar hem çocuklarını öldürmüş, hem de onun namusuna kastetmişlerdir. Böyle bir olayı kendi padişahlığının namusuna sürülmüş bir leke olarak gören Sultan Murat, kadını saraya aldırır. Bu olay onun annesine rağmen kendi iradesiyle gerçekleştirdiği bir eylem olması yönünden önemlidir. Kösem Sultan da oğlundaki değişimin farkındadır; çünkü Murat artık kontrolünden çıkmaya başlamıştır. Oyunun bundan sonraki bütün bölümlerinde, hem Sultan Murat'ın kendi "ben"ini bulma yolundaki mücadelesi, hem de Kösem Sultan'la olan iktidar çatışması anlatılır. Kösem Sultan aynı zamanda damadı olan Recep Paşa ile birlikte Murat'taki değişimin farkındadır. Sultan'ın sevdiği adamların elinden alınmasını unutmayacağını düşünen Recep Paşa, korkmaya başlamıştır. Kösem Sultan da oğlunun bütün özelliklerini bilen bir annedir, onun kendini bulduğu zaman neler yapacağını çok iyi bilmektedir:

*"Onun için baskı altında tutmalı!
Çocukken de öyleydi, hiç unutmaz o.
İyilik olsun, kötülük olsun,
kendisine yapılanı ölse unutmaz o!
Murat bir silkinirse, paşa,
bizim borumuz ötmez olur, bilesin!
Zaman zaman karşı geliyor artık bana."*⁶

Sultan Murat kendi "ben"ini bulma yönündeki ikinci ve en etkili atılımda Nef'i'nin rolü büyüktür. Şair Nef'i ve Murat birbirinden farklı iki imgeyi temsil ederler. Murat, güç ve hareket; Nef'i ise, akıldır. Biri iktidarın, diğeri ise sözün sultanıdır. Murat'ın kabuğunu kırıp aksiyona geçmesini Nef'i sağlar. "Söz ile hareket arasındaki farkı belirtmek için Nef'i ile IV. Murat'ı karşılaştıran Oflazoğlu, başlangıçta söz vardır, hareket sözden çıkar mesajını verir."⁷ Gerçekten de IV. Murat'ın içindeki gücü keşfetmesinde ve bunu eyleme dönüştürmesinde Nef'i'nin

⁶ Turan Oflazoğlu, a.g.e, s. 21

⁷ İnci Enginün "Turan Oflazoğlu ve Divan Şiiri" Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, Dergâh Yay., İst., 1991, s. 375

büyük etkisi olur. Onun şu sözleri IV. Murat'ı ateşleyen, harekete geçiren bir uyarıcıdır.

*“Aferin ey yenilmez orduların başbuğu!
İndir artık, lütfet, indir
göklerde sonsuz büyüyüp güçlenen yumruğu”*⁸

IV. Murat'ın harekete geçmesinde karşılaştığı en büyük sorun, çevresinde güvenebileceği kimsenin olmamasıdır. Validesi Kösem Sultan'a güvenmesi mümkün değildir, zorbaların sadrazam yaptırdığı Recep Paşa ise ona göre “*Ateş yakıp dumanını göstermeyen*”⁹ bir adamdır. Ancak şimdilik ona dokunması mümkün değildir. Kösem Sultan ve Recep Paşa'nın IV. Murat'a karşı kurdukları komplo, Hüsrev Paşa'nın katlini padişaha yaptırmalarıdır; çünkü yeniçerilerin çok sevdiği bir adamı öldürtmekle, padişahı zor durumda bırakacaklarını düşünürler. IV. Murat, bu oyunu bile bile Hüsrev Paşa'nın öldürülmesi için ferman çıkarır. Ancak onun burada takındığı kesin ve net tavır Kösem Sultan'ı hem şaşırtır, hem de korkutur. Kösem Sultan, kurduğu tuzağa kendi düşmek üzeredir. Dördüncü sahnede tekrar halkı görürüz, Hüsrev Paşa'nın katli herkesi heyecanlandırmıştır. Paşa'nın azlinden dolayı sarayı basan zorbaların bu sefer neler yapacakları merak konusu olur. Ancak halk bunun iyiye doğru bir işaret olarak görür. “*Bizim padişah büyüyor anlaşılan*”¹⁰ diye yorumlanır. Beşinci sahneyle birlikte zorbaları yine saray önünde görürüz. Kösem Sultan, IV. Murat'ın Hüsrev Paşa'nın katlinde gösterdiği isteği kaygı verici bulur. Recep Paşa ise, bunu bir cesaret denemesi olarak yorumlar:

*“Cesaret denemesi yapıyor, sultanım!
Korkmadığını göstermek istiyor bize
ve kendisine. Biz de ona göstermeliyiz ki
korkutabiliriz onu. Yani, bırakalım da
şu serkeş, başıbozuk sel suları
bizim yatağımızda aksın, sultanım,
bizim değirmenimizi döndürsün”*¹¹

IV. Murat bugünü kendini ispat günü olarak görür. Artık eyleme geçme zamanı gelmiştir. İkinci perde, oyundaki aksiyonunun en üst noktaya ulaştığı bölümüdür. Birinci sahnede, Kösem Sultan ve Recep Paşa'nın doğrudan IV. Murat'ı tahttan indirme düşünceleri görülür. Ancak hangi şehzadenin tahtta

⁸ Turan Oflazoğlu, IV. Murat, s. 23

⁹ Turan Oflazoğlu, a.g.e, s. 28

¹⁰ Turan Oflazoğlu, a.g.e, s. 35

¹¹ Turan Oflazoğlu, a.g.e, s. 39

çıkarılması konusunda anlaşmazlığa düşerler, Kösem Sultan, Şehzâde Kasım'ı düşünür; ancak bu geleneklere aykırıdır. Şehzâdelerin en büyüğünün tahta çıkması bir devlet geleneğidir. Yeniçeriler ve sipahiler büyük şehzade dururken küçüğün tahta çıkmasını kabullenemeyeceklerini Recep Paşa'ya iletirler. Kösem Sultan ise, bu düşüncesinin altında yatan gerçeği ifade eder:

*"Bayazıt'a nasıl güvenebilirim? Benden doğma değil ki o.
Öbür şehzâdelerin hayatı da tehlikeye girer,
benimki de."*¹²

IV. Murat'ın iktidarı tam manasıyla eline geçirebilmesi için yanında güvenebileceği insanların olması gerekmektedir; çünkü bütün bu kargaşaya ve düzensizliğe karşı koymak tek bir insanın başarabileceği iş değildir. Bunun bilincinde olan padişah ileriye gören bir lider olarak kendi ekibini kurmaya başlar. Köse Mehmet ve Silahtar, bu ekibin ilk üyeleri olurlar. Bu noktada IV. Murat'ın ileri görüşlülüğüne ve bütün bu yaşananların nedenini çok iyi kavrayan bir lider oluşuna şahit oluruz. Kösem Sultan'ı kontrol altında tutmanın yaşanan kargaşayı bitirmenin ilk adımı olacağını düşünür ve hemen bunu yerine getirir. IV. Murat'ın artık sahneye çıktığı, bütün insiyatıfı ve gücü eline aldığı ve bundan sonra yapacağı eylemleri haber veren icraatları başlamıştır. Kösem Sultan'ı gözetim altına aldıktan sonra, fitnenin ikinci kaynağı olan Recep Paşa'yı yok etmesi gerekmektedir. Padişah hiç tereddüt etmeden onu Cellât Kara Ali'ye teslim eder. Bu perdenin dördüncü sahnesi padişahın artık bütün yönleriyle gerçek benliğini bulduğu sahne olur. Sinan Paşa'nın köşkünde gerçekleşen bu sahnede, IV. Murat'ın görüntüsüne dikkat çekilir, halkın üzerinde derin bir etki bırakmak ve dış görünüşüyle onları sindirmek isteyen padişahın halkın arasına girerken çizdiği görüntü oradaki herkesin içine bir ürperme verir. "Murat kapıda heybetle, ilk defa savaş kılığında görünür: Demirden kara tolgasına kırmızı şal sarık sarmış, alnında ıslıl ıslıl yanan, iri, kara elmaslı bir sorguç... Bir Enderunlu, altın bir tepsi içinde bir Kur'an getirir. Murat ayağa kalkar, kitabı alıp saygıyla öper. Dudakları sessiz bir dua ile kımıldar. Kalabalık şaşırılmış, tam bir sessizlik içinde seyretmektedir."¹³ Bir kurultay havası içinde geçen bu sahneden IV. Murat, elinde Kur'an-ı Kerim'le birlikte konuşmaya başlar. Ayetlerden verdiği örneklerle birlik ve beraberliğin önemi üzerinde durur. Bu konuşma bir iç hesaplaşmaya dönüşür, orada bulunan çeşitli halk ve Osmanlı bürokrasisi tabakaları, devletin içinde bulunduğu kötü durumun nedenlerini sorgular. Yeniçeriler, çelebileri; ulema halkı ve askerleri, suçlar. Halk ise, sarayın ve padişahın hatalı davrandığı görüşündedir. Aslında burada ortaya konulan sebepler, bozulmayı ve çöküşü

¹²Turan Oflazoğlu, a.g.e, s. 61

¹³ Turan Oflazoğlu, a.g.e, s. 74- 75

hazırlayan nedenlerin tümüdür. IV. Murat ise bütün bunların doğru olduğu ancak asıl sorumluluğun padişahlardan kaynaklandığı görüşündedir ve duraklamanın tarihçesini dile getirir, atalarını eleştirir.

*“... Atam Sultan İkinci Selim’in tembelliği,
Sultan Üçüncü Murat’ın şehvet düşkünlüğü,
Sultan Üçüncü Mehmet’in iktidarsızlığı, korkaklığı
hele pederim Sultan Ahmet’in kararsızlığı,
ağabeyim Sultan Genç Osman’ın toyluğu...
devletin gücünü ve yetkisini yıprattı.”¹⁴*

Burada IV. Murat’ın askeri, halkı, ulema sınıfını birbirleriyle uğraşmaktan kurtarıp onlara yeni bir hedef koymak istediğini görürüz; bir ülkü etrafında toplayıp tekrar eski fetih günlerinin heyecanını uyandırmak ister. Bu ülkü, Bağdat olur. Ancak iktidarı eline geçirdiğinde bundan sonra nasıl davranacağını da ipuçlarını verir. Orada bulunan herkesten yaptığı işlerin halkın iyiliği için olduğunu ve asla sorgulanmamasını ister:

*“Yalnız, sert olduğum zamanlar dahi
halkım bilmeli ki, onun iyiliği içindir bu!
Gerekirse bir günde on cana, yüz cana
gerekirse bin cana dahi kıyabilirim.”¹⁵*

Oyunun bundan sonraki bölümlerinde, IV. Murat’ın iktidar tutkusu içinde nasıl zalim bir insana dönüştüğü anlatılır. Dış dünyaya ve çevresine düzen verir; ancak kendi içine bir türlü bu düzeni veremez, “Halkı haydutlardan, zulümden kurtarmış kahramanın, kendisi canavarlaşmıştır ve öylesine zor sahip olduğu iktidarını asla bırakmak niyetinde değildir.”¹⁶ Nef’i’yi bile ölçsüz davranışlarını eleştirdiği ve onu önlemeye çalıştığı için öldürtür. Halkın içine korku ve endişe hâkim olmuştur. Padişahın silahtarı Mustafa, sinsî bir şekilde onu içkiye ve işrete çeker. Üçüncü perde, IV. Murat’ın kendi içinde yaşadığı dramatik çelişkiyi anlatır. “Bu sahnede, herkesin Murat’ın despotizmiyle titrediğinde o da özgürlük ve despotik otorite arasında trajik bir ikilem ve kendi içinde bir çelişki yaşar.”¹⁷ Bu perdenin üçüncü sahnesinde üçlemenin diğer iki oyununda daha da belirgin olarak göreceğimiz Kösem Sultan ve “karanlık” imgesinin bütünleşmeye başladığı görülür. Bu imge, onun üç oyunda da karakterinin en belirgin

¹⁴Turan Oflazoğlu, a.g.e, s. 81

¹⁵ Turan Oflazoğlu, a.g.e, s. 89

¹⁶ İnci Enginün “Turan Oflazoğlu’nun Tarihe Bakışı” Araştırmalar ve Belgeler, Dergâh Yay., İstanbul 2000, s. 297

¹⁷ İlber Ortaylı, Wiener Zeitschrift für Kunde Des morgenlandes, Festschrift Andeas Tietze, Wien 1986, s. 221- 231

özelliklerini temsil eder. İktidar ve güç için hiçbir değere, insanî hiçbir duyguya önem vermez. Büyük bir kara delik gibi bütün güzellikleri emerek yok eder.

*"İktidar burcuna giren yıldızın
ne denli gümrah olsa da, oğlum,
benim gecemden doğmuştur o.
En parlak yıldızların ışığını dahi
emer bitirir ana karanlık"*¹⁸

Padişahın bu olumsuz gidişi sadece sadrazam Kara Mustafa Paşa'yı rahatsız etmiştir. Ancak hem içki hem de işretin verdiği yorgunluk padişahın sonunu hazırlamıştır. Düzensizlikle, kargaşayla, sinsî düşmanlarla mücadele eden ve onları yenen padişah, kendi içinde yaptığı savaşı kaybetmiştir. Oyunun son sahnesinde onun ölümü verilir. Kösem Sultan burada da "karanlık" imgesiyle ortaya çıkar, IV. Murat onun odaya girdiğini görünce "binlerce yarasa içeri doluştu"¹⁹ diyerek aslında onun karanlığında kaybolduğunu da anlamış olur.

2.2. Deli İbrahim

Üçlemenin ikinci oyunu olan Deli İbrahim²⁰, üç perdeden oluşur. Birinci perde 7, ikinci perde 7, son perde ise, 8 sahneye ayrılmıştır. Sultan İbrahim, oyun boyunca bütün yönleriyle derinlemesine işlenen tiptir. Osmanlı devlet geleneğinin bir sonucu olarak tahta çıkar. Aslında IV. Murat'ın bir kafeste yaşamaya mahkûm bıraktığı İbrahim, ruhî yapısıyla padişah olacak bir adam değildir. Onun bozuk psikolojisi ilk sahnede yapılan tahta çıkış töreninde, kendini göstermeye başlar. Şizofren bir endişeyle tahta çıkmak istemez, ağabeyisi Sultan Murat'ın ölmediğini düşünmektedir. Onun bu durumu çevresindekileri korkutur ve bir meşruiyet sorununu da gündeme getirir. Şeyhülislam, aklî dengesi bozuk bir kişinin saltanat süremeyeceği görüşündedir. Sahnede bulunan herkes Sultan Murat'tan sonra böyle bir insanın padişah olmasını üzüntüyle seyrederek. "O, güçlü, sert bir padişahın kafes arkasında büyümek zorunda bıraktığı kardeşidir. Durumu kabullenmiş, 'karanlıkta biçimlenmiş' varlığını karanlık içinde yaşamaya bırakmışken, birden bire onu aydınlığa çıkarırlar ve omuzlarına bir yük yüklerler. Saltanat onun için bir yükür."²¹ Onun IV. Murat gibi hırsları, iktidar düşkünlüğü yoktur. Tahta çıkarken söylediği sözler onun, güç ve iktidar peşinde olmadığını göstermesi bakımından önemlidir; ayrıca padişahın aklî dengesinin yerinde

¹⁸Turan Oflazoğlu, a.g.e, s. 143

¹⁹Turan Oflazoğlu, a.g.e, s.167

²⁰Sultan İbrahim'i konu alan ve 17. yüzyılda İngiltere'de yazılmış iki oyun bulunmaktadır.

William Whitacker, The Conspiracy, or the Change of Government, 1680

Mary Pix, İbrahim the Thirteenth Emperor of the Turks, 1696

²¹İnci Enginün; Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2002, s. 221

olmadığını düşünen Osmanlı bürokratlarının içini rahatlatır: “*Ya Rab! Bencileyin bir kulunu padişahlığa layık gördün; dilerim, devrimde kimseler incinmesin. Halkım benden hoşnut olsun, ben halkımdan. Haksızlık edersem, ülkemi mutsuzluğa salarsam, cezasız bırakma, hemen kahreyle beni ya Rab!*”²² İkinci sahnede halkın IV. Murat’tan sonra tahta oturan İbrahim hakkındaki düşünceleri gözler önüne serilir. Bu konuda İstanbullular görüş birliği içinde değildirlir. Bazıları “*Sultan Murat denilen kara düşün*”²³ üstlerinden kalkması nedeniyle sevinirken, bazıları ise, onun politikalarının doğru olduğu görüşündedir. Onun sert yollara başvurması yüzünden ülkenin kargaşadan kurtulduğunu düşünen halk, bu iki padişah arasındaki farkı çarpıcı bir imgeyle şu şekilde dile getirir:

*“Sultan Murat gibi bir alıcıkıştan sonra
Sultan İbrahim gibi bir uysal güvercin”*²⁴

Artık her şey tekrar eski haline dönmüştür. Tütün, içki ve afyon yasağı kalkmış, kahvelerde yine insanlar toplanarak istedikleri gibi yaşamaya başlamıştır. Bu duruma en çok sevinen tabii ki Kösem Sultan olur, tahtın tek varisi olan İbrahim’i Murat’ın elinden kurtaran Kösem Sultan için yeni bir dönem başlamıştır. Sultan İbrahim’in tahta oturacak niteliklere sahip olmadığı oyunun başından itibaren görülür. Kendi içinde boğulan, bedeni kafesten kurtulduğu halde ruhu hâlâ karanlıklarda bulunan bir adamın dramını yaşar. Bu psikolojinin neden olduğu cinsel iktidarsızlık bu dramı bir kat daha artırır. IV. Murat’ın sadrazamı olan Kara Mustafa Paşa, İbrahim’in devlet işlerindeki tecrübesizliğini kapatır, padişah bütün devlet işlerini bu kudretli sadrazama bırakır. Ancak bu durum, Kösem Sultan’ı çok rahatsız eder. IV. Murat’ın kuvvetli vezirinin yönetimde etkili olması onun işine gelmez ve bu konuda oğlunu uyarmaktan çekinmez:

*“Ama sadrazam başka... Senin mührünü taşıyor ya,
bütün ülkeyi yöneten odur. Onun elindedir devletin var gücü.
Padişah olduğunu hiçbir zaman unutturma ona.
Ben çok saltanat gördüm oğlum, senin ataların
hiçbir sadrazamı gereğinden fazla sivriltmemiştir,
herkesten kıskanmışlardır iktidarlarını”*²⁵

Kara Mustafa Paşa’nın Sultan İbrahim üzerinde büyük etkisi olur, sürekli IV. Murat’ın hareketleri, olaylar karşısında gösterdiği tepkileri sorar. Sadrazam,

²² Turan Oflazoğlu, “Deli İbrahim”, Adam Yayınları, İstanbul, 1983, s. 17

²³ Turan Oflazoğlu, a.g.e, s. 18

²⁴ Turan Oflazoğlu, a.g.e, s. 20

²⁵ Turan Oflazoğlu, a.g.e, s. 31

ona nasıl padişah olunması gerektiğini sezdiren cümlelerle cevap verir. Sadrazamın Murat'a bile kafa tuttuğunu öğrenen İbrahim, ondan daha fazla çekinmeye başlar. Bütün bu kargaşa içinde akli, sağduyuyu, vatanı ve devleti düşünen tek şahıs, sadrazamdır. Kösem Sultan ise oğlunun bu ruh durumuyla daha fazla tahtta oturamayacağını anlamakta gecikmez, bir an önce ondan bir erkek çocuk alması gerektiğini düşünür; ancak oğlunun iktidarsızlığının giderilmesi gerekmektedir. Bunun için Cinci Hoca adındaki bir büyücüden yardım alır. Bu açık göz ve menfaat düşkünü adamın "ilkel bir psikanaliz ile ona cinsî gücünü kazandırması"²⁶ Sultan İbrahim'in birdenbire içinde bulunduğu karanlıklardan çıkıp çevresinin farkına varmasına neden olur. Bunu Turhan Sultan'a borçludur.

*"Tahta onlar çıkardılar beni Turhan, ama sen padişah yaptın."*²⁷

İkinci perdeyle birlikte Kösem Sultan'ın İbrahim'i elinin altında tutabilmek için onun cinsî arzularını körükleyen politikasına şahit oluruz. Cinci Hoca'yla birlikte birçok cariyeyi onun hizmetine verir. Ayrıca engel olarak gördüğü Kara Mustafa Paşa'nın gözden düşmesi için sürekli padişahı kışkırtır. Bu perdenin ikinci sahnesinde, sadrazamın iç dünyasının başarılı bir şekilde verildiğini görürüz. Onun kendi konağında kendi alt ben'inin sesi, ruhunda kopan fırtınalara tercüman olur. Yazar, bu yolla bu kudretli sadrazamın bir birey olarak zaafalarını ortaya koymayı dener. O da iktidarın cazibeli parıltısına âşık olmuştur. Ama bu her zaman onun bilinçaltında kalmıştır, burada yaptığı iç konuşma bir bilinç boşalmasıdır. Sadrazam iktidarın babadan oğla kaldığı bu sistemi saçma bulur. Oyunun en güzel yerlerinden biri, sadrazamın kendi içinde yaptığı şu konuşmadır:

*"Mustafa Paşa! Mustafa Paşa!
İran ordusunu dize getiren sadrazamı Sultan Murat'ın...
Kim koymuş bu saçma, bu kör yasayı böyle!
Tarla miras kalır, para miras kalır, ama
devlet miras kalır mı hiç? İktidar denen yosmayı
bilek, yürek ve kafa gücüyle kazanmak gerek;
tahtı doldurmayı bilen olmalı taht."*²⁸

Kösem Sultan'ın padişahı sadrazam aleyhindeki kışkırtması sonucunda sadrazam azledilir, sonra da idamı emredilir. Aslında bu İbrahim'in bir güç gösterisidir. IV. Murat'ın sadrazamını öldürmekle kendini ispat edeceğini

²⁶ İnci Enginün, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2002, s. 223

²⁷ Turan Oflazoğlu, a.g.e, s. 51

²⁸ Turan Oflazoğlu, a.g.e, s. 64

düşünür. Oyunda akli ve sağduyuyu temsil eden Kara Mustafa Paşa'nın yok edilmesi padişahın çılgınlığını örtmek için attığı bir adımdır. İbrahim artık "akıl ile çılgınlık arasında değil, çılgınlıklar arasında denge kurmaya çalışacaktır."²⁹ Kösem Sultan, iktidarı eline geçirebilmek için yavaş yavaş devletin mühim noktalarına kendi adamlarını geçirmeye başlar. Sadrazam olan Mehmet Paşa, padişahın cinsî arzularını yerine getirmek için çalışır, yeniçerilerin başına ise Mustafa getirilir. Bunların hepsinden önemlisi tahta oturacak erkek çocuk da Turhan Sultan'dan doğmuştur. Bu arada İbrahim, Hümaşah Sultan isimli cariyeye yüzünden Kösem Sultan'la tartışır. Onun saraydan kovulmasını ve başka bir köşke gönderilmesini emreder. Bu, onun yaptığı en büyük hata olur; çünkü sarayın dışında istediği gibi hareket etme serbestliğine kavuşan Kösem Sultan daha kolay komplolar hazırlayacaktır. IV. Murat, onu gözünün önünden ayırmaz, etrafını adamlarıyla çevirir, böylece etkisiz kalan Kösem Sultan hiçbir şey yapamaz; ancak İbrahim onu saraydan gönderince kendi sonunu da hazırlamış olur. Sultan İbrahim'in çevresini saran dalkavuklar ondaki cinneti sürekli körüklerler, özellikle kadın düşkünlüğü inanılmaz boyutlara ulaşır. Bu duruma karşı tepkisini dile getiren tek kişi Silahtar Yusuf Paşa olur. Ona padişahlık nedir diye sorduğunda "Padişahlık haremden taşmayı bilmektir."³⁰ diye cevap veren Yusuf Paşa da cellada teslim edilir. Ona verilen her *hayır* cevabı onu yeni baştan karanlık hücrelerine sokar. Yusuf Paşa'yı da o yüzden öldürtür. Oyunun üçüncü perdesinde, İbrahim'in çılgınlığının cinnete dönüşmeye başladığı görülür. Kösem Sultan da yeniçeri ağalarını yanına alarak darbe girişiminin hazırlıklarını hızlandırır. Sultan İbrahim'in düşündüğü tek şey, Cinci Hoca'nın ona kazandırdığı erkeklik kuvvetini, farklı coğrafyalardan getirtilen kızlar üzerinde deneme arzusudur. Yeniçerilerin başını çektiği zorbaların saraya yürüdükleri sırada Hümaşah Sultan'ın yanındadır ve onun şehzâdeleri öldürme teklifini kabul etmez. "İbrahim tahta geçişinde olduğu gibi tahttan indirildiğinde de beşerî açıdan son derece soylu bir davranışta bulunur. Saltanatını kurtarmak için çocuklarını, taptığı Hümaşah'ın bütün yalvarmalarına rağmen öldürtmez. Yaşamıyla kıramadığı ikinci kabuğunu ölümüyle parçalamayı, 'ölümün sultanı' olmayı göze alır."³¹ Aklî dengesinin yerinde olmadığı için tahttan indirileceği yolunda fetva veren Şeyhülislam'a çılgınlıklarının cinnete karşı bir savunma olduğunu söyleyerek içinde bulunduğu bunalımı çok güzel bir şekilde ortaya koyar ve çok sevdiği Hümaşah Sultan ve soytarılarıyla birlikte karanlık ruhunu şekillendiren hücrelerine kapatılır; fakat Kösem Sultan onun sağ kalmasının kendisi

²⁹ İnci Enginün; Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2002, s. 224

³⁰ Turan Oflazoğlu, a.g.e, s. 97

³¹ İnci Enginün, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2002, s. 225

için iyi olmayacağını düşünür ve tahta çıkan Sultan Mehmet'e yazdırdığı fermanla kendi oğlunun ölümünü seyreder.

2.3. Kösem Sultan

Üçlemenin son oyunu olan Kösem Sultan, 3 perdeden oluşur. Her üç perde de yedişer sahneye ayrılmıştır. Üçlemenin ilk iki oyununun ortak kahramanı olan Kösem Sultan, hem beşerî hem de evrensel duygu ve istekleriyle çok başarılı bir şekilde işlenmiştir. Sultan İbrahim'i öldürttüktan sonra yerine torunu Sultan Mehmet'i tahta oturtan Kösem'in en büyük özelliği iktidar tutkusudur; öyle ki bu tutku, onda bütün insanî değerleri hiçe sayacak derecededir. Bu yönleriyle Kösem Sultan üzerinde dikkatle durulması gereken bir kahramandır. Osmanlı tarihinde bozulma devrinin karmaşık siyasi havası içinde 1623'ten 1651'e kadar doğrudan veya dolaylı olarak söz sahibi olan bu devşirme sultan, yazarların da dikkatini çekmiş ve çeşitli eserlere konu olmuştur.³² Oyunun birinci sahnesinde henüz çocuk yaşta tahta çıkan Mehmet'in annesi Turhan Sultan ile Kösem Sultan arasında daha sonra yaşanacak mücadelenin ilk izlerini görmeye başlarız. Turhan Sultan henüz onunla mücadele edecek güce ve yeteneğe sahip değildir. Yeni sadrazamın kim olacağı konusunda bütün yetki Kösem Sultan'dadır ve kendi sadık adamı Bektaş'ı değil de yeniçeri ağası Kara Murat'ı sadrazamlığa ataması ondaki devlet ve siyaset bilgisinin ne kadar derin olduğunu gösterir.

*"Mührü sana verdirmeyişim
seni daha güvenli bir yerde bulundurmak içindir.
Bilirsin, askerin başında duran
daha güçlüdür sadrazamlık mührünü taşıyandan,
çünkü mührü taşıyan da
silahu taşıyana dayanmak zorundadır.*

³² Kösem Sultan'ı konu edinen ilk eser, Halide Edip'in Tanin gazetesinde 20 Kasım 1908'de yayımlanan "Kösem Sultan" adlı hikâyedir. "Osmanlı tarihinden bir sayfa" ibaresiyle yayımlanan hikâyede gerçek olay ve kişilere yer veren yazar, yine "Kösem Sultan" adında bir piyes yazdığını ancak 31 Mart olayları sırasında eserin kaybolduğunu söyler. Kösem Sultan'la ilgili yazılan ikinci eser, bir oyundur. Tahsin Nahit ve Şehabettin Süleyman'ın birlikte yazdıkları bu oyunun tamamı yayımlanmamıştır. Rûbab mecmuasında tefrika edilen kısımları şunlardır: nr. 12- 13 25 Nisan 1912, s. 133- 136, 1. perde 1. meclis, nr. 24- 25 11 Temmuz 1912, II. Perde, 1., 2. ve 31. meclis. Oyun daha sonra 1990 yılında Kültür Bakanlığının Tiyatro Eserleri Dizisi'nden çıkar. Bu oyunda Kösem Sultan'ın Turhan Sultan'la olan iktidar mücadelesi ve feci sonu anlatılmaktadır. Kösem Sultan'ın bu iki eserde nasıl işlendiği için bakınız. İnci Enginün; "Kösem Sultan'ın İki Edebî Eserdeki Yorumu" Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, Dergâh Yayınları; İstanbul 1991, s. 69- 76. Üçüncü eser ise Fazlı Necip'in 1928'de yayımlanan "Saraylarda Mecnunlar" isimli romanıdır. (Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1928) Sultan İbrahim'in tahta çıkışından, Kösem Sultan'ın ölümüne kadar geçen süre içerisinde yaşanan olayların anlatıldığı romanda da Kösem Sultan, iktidar düşkünü, entrikacı ve acımasız bir kişi olarak anlatılır.

*Davamızı sonuna dek yürütebilmemiz için
senin bir çift sözüne bakması şart yeniçeri ocağının.”³³*

Kösem Sultan’ın saraya girdikten sonra kazanmaya başladığı siyasi tecrübe ve bilgi onu ülkenin en güçlü kişisi yapmıştır; çünkü ona göre tahtta oturmak önemli değildir, dilediğini sadrazam, dilediğini padişah yapan onlardan daha güçlüdür. Ondaki bu iktidar ve güç hırslının farklı nedenlere bağlı olabileceği halkın ağzından verilir. Kösem Sultan gibi genç yaşta dul kalmış bir kadının içindeki sevgi ve muhabbet ateşi saltanat hırsına dönüşmüştür. Artık bütün şartlar onun istediği gibidir, çocuk bir padişah ve onun tecrübesiz annesi, Kösem Sultan için istediğini yapma fırsatı vermektedir. Etrafına topladığı yandaşlarıyla bütün yönetimi eline geçirdikten sonra tek güç haline gelmiştir. Devletin makamlarını parayla satmaya başlar, halka iyi görünmek için sadaka dağıtır; birçok şeyi aynı anda düşünüp çözüme yeteneğine sahiptir. Bütün bu çürümüşlüğü içinde bozulmamış tek şahıs, Sultan İbrahim’in ilk gözdesi ve padişahın annesi Turhan Sultan’dır ve her yönüyle Kösem Sultan’ın zıddıdır. Mehmet’i çevresindeki bütün kötülüklerden korumak ve onu iyi bir padişah yapmak istemektedir.

*“Çabuk büyü, oğlum, çok çabuk!
Adam kırıntılıyla dolu ortalık
ama tam adam yok. Devlet
bir kadının elinde can çekişir yıllardır,
bense devleti bir kadının elinden
kurtarmaya çalışan bir başka kadın.
Ya ocak ağaları? Buyruk alması gerekenler
buyruk verme sevdasındalar, saray ocağı değil,
ocak sarayı çekip çevirmekte... sarayın yetersizliği,
hatta ihaneti yüzünden.”³⁴*

Turhan Sultan, oğlunu eğitmek ve düşmanlarına karşı güçlü kılmak için masalı kullanır, ona anlattığı masalda canavarlarla savaşan bir çocukla kendi çocuğu arasında bir münasebet kurar. Masalda, Kaf dağında yaşayan canavarın Kösem Sultan olduğu ve bu canavarın bütün ülkeyi yok etmek üzere olduğu sembolik bir tarzda anlatılır. Avcılığa düşkün olan Mehmet, okunu saplayacağı canavarın büyükannesi Kösem Sultan olduğunu sezer. Masalın sonunda Kösem Sultan tam içeri girerken Mehmet yayını çekmiştir. Böylece masal ve gerçek birbirine karışır. Kösem Sultan, Turhan’ın yavaş yavaş mücadeleye giriştiğini anlayınca yine padişahı değiştirmeyi düşünmeye başlar. Turhan Sultan da onunla nasıl savaşağını anlamaya başlamıştır. Kötülüğün dilini, huyunu öğrenmeden

³³Turan Oflazoğlu, “Kösem Sultan” Adam Yay., İst., 1982, s. 19

³⁴ Turan Oflazoğlu, a.g.e, s. 28

onunla savaşmanın mümkün olmadığını anlamıştır. Kendini ve oğlunu bu yolda yetiştirmeye başlar. Bu arada Kösem Sultan'ın farklı özellikleri her sahnede verilmeye devam edilir. Onun en büyük tutkusu, söylediğimiz gibi iktidar hevesidir. Bugüne kadar yaptığı bütün cinayetler ve kötülükler hep bu hırsın ürünüdür. Bu yüzden bütün günahları onun için bir savunmadır. Bu hırsına el uzatan kim olursa yok etmekten çekinmemiştir ve çekinmeyecektir. Bu "kutsal çılgınlığı" ondaki "karanlık" imgesinin kaynağıdır. Bu simge üç oyunda da onun en belirgin özelliği olarak verilmektedir. Şimdi torununu yok etmek onun için o kadar da önemli değildir:

*"Oğlunu öldürmekten çekinmeyen
Torununu, kendinden bir adım daha uzak olanı
Yok etmekten geri durur mu hiç?
Sultan Murat gibi bir yırtıcıyla
Sultan İbrahim gibi bir çılgını doğurmuşum ben.
Değil kardeşim, bacım, değil anam babam,
hani sultanlığı alnıma yazan Tanrım dahi
engel olmaya kalksa iktidarıma..."³⁵*

Kösem'deki bu iktidar hırsını beşerî zaaf olarak göstermeye çalışan yazar, Kösem'e söylediği "*Bazen ne diyorum, bilir misin, Bektaş'ım? Keşke adımımı atmasydım bu saraya, bir hükümdara, bir cihan padişahına değil de, senin gibi birine çocuklar doğursaydım keşke*"³⁶ sözleriyle ondaki insanî yanı da vurgulamak istemiştir.

Turhan Sultan'daki değişimin kendini iyice göstermesiyle, Kösem de harekete geçer, Mehmet'i tahttan indirip yerine İbrahim'in başka bir cariyeden olan oğlu Kasım'ı geçirmeyi planlar. Çünkü annesi Turhan gibi akıllı değil, yarı deli bir kadındır. Ancak Turhan Sultan, Kösem'le nasıl savaşacağını öğrenmiştir, "*seni kuşandım, Kösem sana karşı*" diyerek onun karşısına kendi adamlarıyla birlikte çıkar. Kösem Sultan, Mehmet'e karşı sünnet düğününde tertiplendiği suikastın başarıya ulaşamamasından sonra saraya yapılacak bir baskınla işi bitirmeye karar verir; ancak Melekî adındaki cariyenin haber vermesiyle planı suya düşer. Aynı gece de Melekî'nin sevgilisi Mehmet tarafından öldürülür, böylece "*canavarın başı*" ezilir.

3. ORTAK ÖZELLİKLER

Bu üçlemede işlenen bütün tipler, hem beşeri hem de evrensel boyutlarıyla başarılı bir şekilde verilirler. Oflazoğlu, bu karakterleri hakkında şunları söyler.

³⁵ Turan Oflazoğlu, a.g.e, s. 107- 108

³⁶ Turan Oflazoğlu, a.g.e, s. 122

“IV. Murat’ta dış kargaşayla boğuşan ve sonunda onu alt eden kişinin dramı söz konusuydu; toplumsal kargaşayı yeniyordu Murat, ama bu kaypak düşman dışarıda yenilirken, büyük hasmı Murat’ın içine girmeyi başarıyordu. Deli İbrahim ise, bilinç sağlığı uğruna savaşıyor, delirmemek için delilikler yapıyordu, ‘cinnete karşı savunmadı onun çılgınlıkları’. Bilinçli deliliklere başvurarak delirmemeyi başarıyordu İbrahim, ama bu yolda kazandığı zafer, tahtına ve canına mal oluyordu. Üçüncü oyunun başkişisine gelince; ‘Sultan Murat gibi bir yırtıcıyla Sultan İbrahim gibi bir çılgını doğurmuşum ben,’ diyen Kösem’de oğullarının ikisinin de özellikleri vardır; örneğin, devlete karşı ayaklanan Anadolu sipahilerinin başı Abdünnebi’ye yığıl salarak onu Üsküdar’dan uzaklaştırırken, IV. Murat’ı andırır Kösem; yeniçeri ocağıyla sipahi ocağını birbirine düşürürken, düzeni yok etmek için elinden gelen her şeyi yaparken de, Deli İbrahim’i düşündürür.”³⁷ Üç oyunun da ortak kahramanı olan Kösem Sultan’ın şahsiyeti oyunlar boyunca hem gelişir, hem de karakterinin farklı yönleri ortaya çıkar. “Kösem Sultan’ın iktidar tutkusu, akıllı, iyiliksever, hanedanın devamını sağlamakta mahir cephelerine dair tarihin verdiği çelişkili bilgiler, bu üç eseri birbirine bağlayan valide sultanda karmaşık bir ruh yapısını ortaya koymakta kullanılmıştır. İktidar onca ‘bir yürek işidir.’ Bu yürek de Kösem’de vardır.”³⁸ Kösem’in daha ilk oyundan itibaren gördüğümüz en önemli özelliği, yaşadığı çağı, çevreyi ve insanları çok iyi bilmesidir. Onun için bütün insanlar, askerler, saray ve halk iktidara ulaşmak için birer araçtan başka bir şey değildir. Onda evlât sevgisi adına hiçbir his yoktur. IV. Murat’a dış geçiremez; ama İbrahim’i tahtan indirdikten sonra kapattığı hücrede cellâtlara boğdururken asla içi sızlamaz.

Turan Oflazoğlu’nun bu oyunlarda divan şiirine ait unsurları bolca kullanmıştır.³⁹ IV. Murat’ta Nef’i, Kösem Sultan’da Bahayî, oyun kahramanları olarak kendi kişilikleriyle ortaya çıkarlar. Devrin havasını daha iyi sunabilmenin ürünü olan bu kahramanlardan Nef’i fonksiyonu itibarıyla oyunda önemli yere sahiptir, söylediği şiirlerle hem yaşanan bozuklukları anlatan şair, hem de verdiği işaretlerle padişahı harekete geçiren insan olur. Bahayî ise, devlet idaresinde söz sahibi olan bir şeyhülislamdır. O da şiirleriyle devrin bozukluklarını dile getirir. Yazar, sadece şair kahramanları seçmekle kalmaz, ayrıca divan şiirinin dilini kendi üslubu içinde kullanır. Yukarıda söylediğimiz gibi şairin kullandığı şiirsel dilin temelini divan şiirinin üslubu oluşturmaktadır.

³⁷ Turan Oflazoğlu, a.g.e, s. 7- 8

³⁸ İnci Enginün, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2002, s. 220

³⁹ Turan Oflazoğlu’nun oyunlarında divan şiirinden nasıl faydalandığı hakkında geniş bilgi için bakınız. İnci Enginün, ‘Turan Oflazoğlu ve Divan Şiiri’, Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1991, s. 368- 379

Oflazoğlu'nun divan şiirinden başka halk kültürünün unsurlarından da faydalandığını görmekteyiz.⁴⁰ IV. Murat'ın önsözünde, bu padişahın halk tarafından nasıl benimsendiği ve bir halk kahramanı gibi efsaneleştiğini anlatan Oflazoğlu, oyun sırasında kişilerin karakterlerine uygun olarak bolca atasözü ve deyim kullanır. Yazar, bu ürünleri kullanırken onları daha çok mizahî ve ironik bir anlatın için tercih eder. Halk tipini temsil eden kahraman Bekri Mustafa'dır, oyunun en canlı ve renkli kahramanlarından olan Bekri'nin bulunduğu sahnede, kıyafet değiştirmiş olan IV. Murat'la olan konuşmaları, oyunun en canlı diyaloglarını oluşturur. Deli İbrahim'in önsözünde Yunus Emre'den nasıl etkilendiğini anlatan Oflazoğlu, bu oyunda da halk kültürü unsurlarını kullanır. Sultan İbrahim, soytarı kılığında halkın arasına girer, delilik adına sarayda yaptıklarını bu sefer halkın arasında yapar. Ayrıca sarayda güldürücübaşı olan soytarı da bu anlamda değerlendirilmesi gereken bir unsurdur. Sultan İbrahim'e cinsel gücünü kazandırmak için saraya alınan Cinci Hoca'nın söylediği sözler de bir çeşit masal tekerlemesi olarak görülebilir. Kösem Sultan'da ise, oyunun kurgusu içinde masal unsuruna yer verilir. Turhan Sultan, oğlu Mehmet'i eğitmek ve onu düşmanlarına karşı uyanık tutmak için masalı kullanır. Mehmet, masalda anlatılan çocukla kendisi arasında bir özdeşlik kurarak okunu saplayacağı ejderhanın büyükannesi Kösem Sultan olduğunu anlar. Meddah Tiflî ise, Sultan İbrahim'deki şair Bahayî'nin rolünü oynar. Kösem Sultan'ın yaptığı yolsuzlukları tekerlemeleri içinde ironik bir ifadeyle dile getirir.

Bu üç oyunun ortak özelliklerinden biri de, kullanılan dildir. Şiirsel bir dile sahip olan oyunlarda, söz varlığı olarak değil de, üslûpta tarihî çağa uygun olma endişesinin öne çıktığını görürüz. Dilin bu şekildeki kullanımı dışında, kişilerin hem evrensel hem de kişisel boyutlarıyla verilmesi, sahnede cinayetlerin ve ölümlerin gösterilmemesi, bu üç oyunu klâsik trajediye yaklaştıran özellikler olur.

4. SONUÇ

Turan Oflazoğlu, hem tiyatro unsurlarını kullanma açısından, hem tarihî şahsiyetleri yansıtmadaki başarısının yanında, tarihî havayı yansıtmak için kullandığı unsurları da çok başarılı bir şekilde birleştirmiştir. Tarihî dram özelliği gösteren oyunların üçünde de kişilerin iç dünyalarındaki çatışmalar, büyük bir ustalıkla verilmektedir. Konumları ve özellikleri ne olursa, olsun kişilerin iç dünyaları, onların davranışlarını etkileyen en temel unsurdur fikrinden hareket eden yazar, bu amacını gerçekleştirmiştir. Her üç oyunun da yapısını belirleyen

⁴⁰ Turan Oflazoğlu'nun oyunlarında halk kültüründen nasıl faydalandığı hakkında geniş bilgi için bakınız. İnci Enginün, 'Turan Oflazoğlu ve Türk Halk Kültürü', Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1991, s. 357- 367

iktidar mücadelesi, hem beşerî, hem de evrensel boyutta kahramanların karakterlerini belirleyen en temel öğedir. Üç oyunun da aslî kahramanları bu duygunun esiri olmuşlardır. IV. Murat'ı zalim ve baskıcı bir padişah yapan, Sultan İbrahim'i cinnete kadar götüren, Kösem Sultan'ı evlat katili yapan hep bu güce sahip olmanın getirdiği eylemlerin sonucudur. IV. Murat, İbrahim gibi sihrin gücüyle benliğini bulmaz. Onu güçlü kılan şey, zorbalık ve anarşidir. O, bunlarla boğuşa boğuşa güç bulur; İbrahim ise, delilik ve cinnet arasında gider gelir. Onun için iktidar, kendi heveslerinin aracıdır. IV. Murat, iktidarı kendi kişiliğini bulduğu bir sahne olarak sayarken kardeşi, onu bir oyun sahası haline getirir. Kösem Sultan ise, iktidarı elinde tutmakla kendi ruhunu tatmin edeceğini düşünür; fakat iktidar hırsı, bu üç kahraman için de felaketin sebebi olur; üçü de kendi sonlarını kendileri hazırlar. IV. Murat ona sahip olduktan sonra bu gücün esiri olur. Ona bu gücü veren Nef'i'yi, Köse Mehmet'i ve hekimbaşını ortadan kaldırıncaya kendi sonunu da hazırladığını anlamaz. Sultan İbrahim de kendini tahta çıkaran Kösem Sultan'ı saraydan kovunca sona yaklaştığının farkında değildir. Kösem Sultan da, kargaşa ve düzensizlik için kullandığı yeniçerilerin kurbanı olur. Böylece trajik bir sonla üçü de iktidar hırslarının kurbanı olurlar. Yazarın ortaya koyduğu kahramanlar, evrensel yönleri ne olursa olsun, birer birey olarak ele alınırlar. Zaafları, korkuları, hırslarıyla birer insan olan kahramanların eylemlerine yön veren psikolojik yapılarını, tiyatro gibi zor bir türün imkânları içerisinde veren Oflazoğlu'nun bu oyunlarını, Türk tiyatrosunun en güzel örnekleri içerisinde değerlendirebiliriz.

KAYNAKLAR:

- ENGİNÜN, İnci, "Turan Oflazoğlu ve Halk Kültürü", Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, Dergâh Yayınları, İstanbul 1991.
- _____, "Turan Oflazoğlu'nun Tarihe Bakışı" Araştırmalar ve Belgeler, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000
- _____, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, Dergâh Yay., İst. 2002
- OFLAZOĞLU, Turan, IV. Murad, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ank. 1988.
- _____, Deli İbrahim, Adam Yayınları, İstanbul, 1983.
- _____, Kösem Sultan, Adam Yayınları, İstanbul, 1982.
- _____, "Tarih ve Tiyatro", Türk Dili, Sayı 397, Ocak 1985
- ORTAYLI, İlber, Wiener Zeitschrift für Kunde Des morgenlandes, Festschrift Andeas Tietze, Wien 1986
- SERTOĞLU, Mithat, Osmanlı Tarih Lûgati, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986

-312- *M. KACIROĞLU: Turan Oflazoğlu'nun "İktidar Üçlemesi" Üzerine Bir İnceleme*